

Türkiye’de Kütüphanecilik Alanında İlk Kadın Profesör ve Cumhuriyetimizin Zarif Bir Temsilcisi: Rahmetli Hocam Prof. Dr. Jale Baysal

Aysel Yontar *

2009 Ağustos’unda Prof. Dr. Jale Baysal’ın vefat ettiğini öğrenmek, benim için fevkalâde üzücü bir olaydı. Kişisel anlamda, kendisine saygı ve sevgi duyduğum bir büyüğümü, geçmişte kendisiyle birlikte çalıştığım eski kütüphane müdürümü ve bölüm başkanımı kaybettim. Mesleki anlamda, kütüphanecilik alanında ilk Türk kadın profesör olan ve bilim alanımıza önemli katkılar sağlayan değerli bir bilim insanını kaybettim, kaybettik.

Jale Hoca ile ilk tanışmam 1967’de oldu. Kendisi o tarihte İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi’nin müdürü, ben de Kütüphanecilik Bölümü ikinci sınıf öğrencisiydim. Aynı zamanda İ.Ü. Tıp Fakültesi Kütüphanesi’nde çalışmaya başlamıştım. Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi’nde bir memur kadrosunun açılması üzerine, Jale Baysal benimle ilişkiye geçmiş ve Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi’nde çalışmamı teklif etmişti. Bunu sevinerek kabul ettiğimi hatırlıyorum. Çünkü, kütüphaneciliğin yanında, sosyal ve beşeri bilimlerin hemen bütün alanlarına ilgi duyuyor; Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplığı’nda çalışmayı, ilgilendiğim alanlarda değerli eserlerin bulunduğu bir “hazine dairesi’nde” görev yapmak gibi mutluluk verici bir durum olarak görüyordum. Jale Baysal, çok yönlü özellikleriyle, böyle bir “hazine dairesi’nin” yöneticiliği için çok uygun bir kişiydi.

1967-1970 yılları arasında Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi’nde çalışmanın zevkli ve geliştirici bir tecrübe olması, büyük ölçüde Jale Baysal gibi bir kütüphane yöneticisinin varlığından kaynaklanmıştır. Jale Baysal, çok çalışkan, zeki, kültürlü, nazik ve kendisini mesleğine adanmış bir kütüphane yöneticisiydi. Onun kütüphane müdürlüğü döneminde, kütüphane öğrencilerle ve araştırmacılarla dolup taşar, kütüphane memurları harıl harıl ve istekle çalışır, kütüphane müdürü ile kendisine bağlı personel arasındaki ilişkilerde sorun yaşanmazdı. Tam tersine, müdürlerinin çalışkanlığı ve nezaketi, bütün okurlara karşı gösterdiği eşit ilgi memurları da motive eder ve Jale Hanım’a karşı duyulan sevgi, saygı ve hürmetin artmasına sebep olurdu. Yine o zamanlar dikkatimi çeken bir özellik, Jale Baysal’ı

---

*Prof. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. e-posta: ayontar@neu.edu.tr

kütüphanesindeki odasında ziyaret eden öğretim üyelerinin fazlalığıydı. Onun makam odası, hem kütüphane ile ilgili çeşitli taleplerini yöneticiye bildirmek isteyen bütün kullanıcılara açıktı, hem de öğretim üyelerinin Jale Baysal ile kütüphane meseleleri veya edebiyat, felsefe, tarih gibi çeşitli alanlarda ilginç, zevkli ve ufuk açıcı sohbetler yaptıkları bir kültür odası gibiydi. Kütüphanenin kuruluşu sırasında -ve daha sonraları da bir süre- bölümün kurucusu Prof. Dr. Rudolf Juchhoff’un da aynı odada çalışması, kütüphaneye ayrı bir değer katardı. Bu özellikleriyle Jale Baysal’ın müdürlüğü döneminde Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi’nin, gerek okurların, gerekse fakülte/ üniversite yönetiminin gözünde kazandığı saygınlık en üst düzeye ulaşmıştır. Kendisinin kütüphane müdürlüğünden ayrılarak İ. Ü. Kütüphanecilik Bölümü’ne girmesinden sonra, kanaatimce kütüphane bu düzeyde bir saygınlık kazanamadı. Bunda Jale Baysal’ın ayrılmasıyla ortaya çıkan boşluk kadar, fakülte/ üniversite yönetiminin de payı olduğunu düşünüyorum. Yönetimin gözünde kütüphane müdürünün bir saygınlığı olduğundan kuşku duymasam da, bu saygınlık daha ziyade şekli olsa gerekti. Çünkü fakülte/ üniversite yönetimi, modern kütüphane yönetimi meselesini anlamadığı gibi, kanaatimce anlamama konusunda direndi de. (Bu nedenle kütüphane müdürlüğü döneminde Jale Baysal, sadece bütçe, personel ve hizmetlerin geliştirilmesi konusunda sürekli mücadele etmekle kalmadı; aynı zamanda, genel olarak çağdaş kütüphane koşullarının yaratılması için yönetimi ikna etme konusunda da mücadeleler verdi.) Bu direncin günümüzde de devam eden en somut göstergesi, aynı fakülte binası içinde bir Fakülte Genel Kitaplığı’nın ve bir Kütüphanecilik Bölümü’nün bulunmasına rağmen, -Jale Baysal’ın müdürlük dönemi hariç- bu iki yapı arasında yeterli ölçüde rasyonel, verimli ve uygun bir ilişkinin kurulamamış olmasıdır. Ülkemizde başka alanlarda da örnekleri bulunabilecek bu durum, modernlik ve bu kapsamda Cumhuriyet kavramları hakkında derinlikli bir bilgilenme konusundaki isteksizliğin çeşitli alanlarda yaygınlığını da yansıtan ironik bir olgudur.

Bana gelince, Jale Baysal’ı, bütün meslek hayatı boyunca modern kütüphaneyi ve kütüphane bilimini savunduğu, bu konuda elinden gelen bütün gayretiyle çalıştığı ve mücadele ettiği için hep sahte değil, sahici bir modern Cumhuriyet kadını olarak kabul etmişimdir. Ayrıca, hem kütüphane müdürü, hem de öğretim üyeliği süresince kullanıcılara/ öğrencilere karşı kendi inanç veya görüşlerini asla empoze etmeyen, onlara eşit ölçüde saygı ve ilgiyle yaklaşan özelliğiyle de bence bazılarına göre çok daha sahici bir Cumhuriyet kadınıydı.

Jale Baysal, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölüm Başkanı olduktan sonra, hem bir bilim insanı, hem de yönetici olarak Bölüm'ü geliştirmek için elinden gelen çabayı gösterdi. Bölüm, eleman, öğretim üyesi ve öğrenci bakımlarından gelişti ve büyüdü. Ulusal ve uluslararası düzeydeki ilişkilerini geliştirdi. Bölümün yayınları da arttı. Prof. Jale Baysal, yine daima çalışkan, azimli, kararlı, insan ilişkilerinde nazik, anlayışlı, zarif bir bölüm başkanı ve öğretim üyesi olarak akademik ve yöneticilik görevlerini sürdürdü. Ancak zaman içinde çeşitli nedenlere ilâveten, yeni elemanların da bölüme katılması, bölümdeki olumlu gelişmelerin yanı sıra, yeni kişisel çatışmaların ve gerginliklerin ortaya çıkmasına da yol açtı. Bu durum Prof. Baysal'ı epeyce yıpratmıştı, tabii bu ortamda çalışan diğer öğretim elemanlarını da. (Kaldı ki bu durum sadece bölümümüze has olmayan, neredeyse bütün bölümler için geçerli olan bir durum, bir kaderdi sanki).

Kendisini fevkalâde üzen ve bölüm tarihimiz bakımından da üzücü olan bir dönemi hep hatırlarım. O da, 1980 başlarında Kütüphanecilik Bölümü'nün Türkoloji Bölümü'ne bağlanması konusunda bir görüşün üniversite yetkilileri tarafından YÖK'e bildirilmesiydi. Prof. Baysal, gösterdiği büyük gayret sonucunda (o zamanlar Prof. Baysal'ın bize sözlü olarak aktardığına göre), çok yoğun faaliyetler içinde bulunan Prof. Doğramacı'ya telefonla doğrudan ulaşmayı ve onu ikna etmeyi başarmış; Doğramacı'nın meseleye süratle el koymasıyla bölüm, bir başka bölüme katılarak erimekten kurtulmuştur.

Prof. Baysal, diğer meslektaş Prof. Meral Alpay ile birlikte, Fakülte Yönetimi'ni, Edebiyat Fakültesi'nde ayrı bir Arşivcilik Bölümü açılmaması, bunun yerine Kütüphanecilik, Dokümantasyon ve Arşiv alanlarının zaten mevcut olan Kütüphanecilik Bölümü'nün çatısı altında ayrı birer anabilim dalı olarak organize edilmesi konusunda ikna etmek için uzun süre mücadele etti. Maalesef bu mücadele yıllarca sonuçsuz kaldı. Her iki hoca için de bu konu hep üzüntü kaynağı oldu. Bu birleşme, ancak bölümün adının 'Bilgi ve Belge Yönetimi' olarak değiştirildiği 2002-2003 yılında gerçekleşebildi.

Rahmetli bölüm başkanı, lisans öğrenimim sırasında hocam değildi. Kendisinden sadece doktora eğitimim sırasında bir ders almıştım. Dolayısıyla resmi anlamda kendisinin kısa bir süre öğrencisi oldum. Ama bölümde uzun yıllar süren birlikteliğimiz boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim bir hocam oldu. Diğer taraftan, kendisinin gerçek anlamda-yani tamamen ona bağlı-bir asistanı da değildim. (Diğer asistanlar gibi ben de belli bir hocanın değil, bölümün asistanıydım). Bu durum, hem kendisinden yeterli derece yararlanmamı, hem de ne derece arzu etsem de kendisine daha fazla destek verebilmemi

engellemiştir. Bunlardan dolayı daima üzüntü duydum ve duymaktayım. Prof. Jale Baysal, mesleki konularda kendisiyle her zaman aynı fikirleri paylaşmasam da, kendisinden farklı görüşlerimi rahatça ifade etmeme daima imkân sağlayan bir hocaydı.

Prof. Jale Baysal’ın doktora tezinden başlayarak ortaya koyduğu mesleki eserler, kütüphanecilik alanımıza değerli katkılar sağlamıştır. Öğrencileri ona hem çok saygı gösterir, hem de onu çok severlerdi. Ders anlatımı renkli, içeriği ise dinleyenler açısından zenginleştiriciydi. İlgi alanlarının genişliği göz önüne alındığında, gerek bölüm, gerekse diğer bölümler -şahsen ben de- onun vermediği, ama rahatlıkla verebileceği kütüphanecilik dışındaki derslerden de mahrum kalmışlardır, diye düşünürüm zaman zaman.

Bu yazıda Prof. Baysal’ın eserleri üzerinde durmayı gerekli görmüyorum. Ama onun beni en çok etkileyen ve özellikle genç meslektaşlarıma yeniden hatırlatmak istediğim şu satırlar yer alır bir makalesinde: *”Toplumumuzla kitaplıklarımız arasında gözle görülür bir kopukluk vardır... Kütüphaneciliğimin son yıllarına doğru, çok karamsar bir düşünce beni sık sık yoklar oldu: Türkiye’deki bütün kitaplıkları bir gün içinde kapatsak ne olur? Kim, ne kadar zarar eder? Bu zararı ölçebilsek ne buluruz? Adını anmaya degecek kadar bir şey tutar mı?”* Günümüz Türkiyesinde kütüphanelerin durumu göz önüne alındığında, rahmetli hocamın 1970’lerde kütüphaneler konusundaki haklı olarak kapıldığı karamsarlık duygusunu bugün bizler bütünüyle paylaşmayabiliriz. Fakat, Jale Hoca’nın sorusu, bence daima sorulmaya devam edecek bir soru olarak kalacaktır. Genelde kütüphanelerimiz ile onların hitap ettiği toplum arasındaki ilişkilerin durumu, hem kütüphanecilerin, hem de kütüphanelerin toplumsal imajı, yahut kütüphanelerin ve kütüphanecilerin kendilerinde mevcut hizmet potansiyelini ne ölçüde gerçekleştirebildikleri gibi sorular üzerinde herhalde yeniden düşünmemiz gerekecektir.

Prof. Baysal, tarih, felsefe gibi alanlara ilâveten, özellikle edebiyat alanıyla da çok ilgili ve bu konuda çok da bilgiliydi. Hem kütüphane yöneticiliği, hem de bölüm yöneticiliği döneminde yoğun faaliyet ortamı içinde bulunmasına rağmen, onun edebiyat ürünleri de meydana getirmesi, özellikle *‘Cennetlik İbrahim Efendi’* gibi ödül alan tiyatro eserleri de yazması, kendisinin takdire değer başka bir özelliği idi. Böyle bir oyunun Türkiye’de bugüne kadar sahnelenememiş olması ise, üzerinde düşünülecek ayrı bir konudur. Kim bilir, belki bir gün bu da gerçekleşir.

Tarih Vakfı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, İstanbul Kadın Eserleri Kütüphane ve Bilgi Merkezi gibi kuruluşlarda kurucu/ yönetici olarak yaptığı özverili çalışmalar da onun sosyal ve mesleki çalışmalarının yine takdire değer başka boyutlarının örnekleridir.

Nihayet rahmetli Hocamın kültürü ve zarafetinin yanında, konukseverliği de, özellikle kendisini evinde ziyaret edenler tarafından iyi bilinir. Hem kütüphane yöneticisi, hem de bölüm yöneticisi olduğu dönemlerde yılda en az bir defa elemanlarını evine davet etmekten; onlara kendi elleriyle yaptığı özel meyve şuruplarını sunmaktan, klâsik müziğin en iyi örneklerini dinletmekten ve onları pek sevdiği bahçesinde ağırlamaktan mutluluk duyardı. Evinde zevkli, ilginç ve esprili sohbetler yapılır; ziyaret sonunda misafirler, o evden keyifli ve lezzetli bir şölene katılmışçasına haz duyarak ve Jale Baysal'ın evini yine ziyaret etme isteğiyle ayrılırlardı.

Hocam Prof. Dr. Jale Baysal'a Allah'tan rahmet, ailesine ve tüm sevenlerine de başsağlığı diliyorum. Aziz hatırası daima yaşayacak ve hayatı boyunca meslek alanımıza yaptığı değerli ve çok yönlü katkılar unutulmayacaktır. Huzur içinde yatın, değerli hocam...